

LES LLEIS DE CARLES III A MALLORCA: IDEOLOGIA I LLENGUA EN L'ACCIÓ FUNCIONARIAL

Rosa Maria Calafat Vila*

Resum

Aquest article estudia els efectes que les lleis de Carles III tingueren en la fisonomia institucional mallorquina, en la seva cultura i llengua catalanes. Alhora, examina el pes dels funcionaris, ambaixadors de la voluntat reial, en el reeiximent del projecte borbònic; el paper que aquests empleats públics, especialment de l'àmbit fiscal, exerciren en l'execució de les lleis borbòniques, i l'afectació sobre la llengua catalana, el seu ús i la seva consideració, a la Mallorca d'aquest període; i també la resposta, entre la desídia, la incúria i la resistència, que des de les institucions municipals i locals es donà a l'afany centralitzador. La pretensió última és aportar a la historiografia lingüística material de base inèdit que contribueixi a la revisió del paper de les nostres institucions locals al llarg d'aquest període tan intens per a la biografia catalana.

Paraules clau: Lleis; Mallorca; Carles III; llengua i cultura catalanes.

THE LAWS OF CHARLES III IN MAJORCA: IDEOLOGY AND LANGUAGE IN CIVIL SERVICE ACTIONS

Abstract

This article studies the effects of the laws of Charles III on the institutional physiognomy of Majorca, and on its Catalan culture and language. At the same time, it examines the importance of civil servants, ambassadors of the royal will, to the success of the Bourbon king's plans: the role that these public employees, particularly in the sphere of taxes, played in the execution of the Bourbon laws, and the effects upon the Catalan language, its use and the regard in which it was held in the Majorca of the period, and also the response of municipal and local institutions to these centralising endeavours, ranging from apathy to neglect and resistance. The ultimate goal is to contribute to the historiography of language using previously unlooked-at material that helps us re-examine the role of our local institutions over the course of this period, so intense in terms of the history of the Catalan language.

Keywords: Laws; Majorca; Charles III; Catalan language and culture.

* Rosa Maria Calafat Vila, professora titular de la Universitat de les Illes Balears (UIB), Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Coordinadora de Política Lingüística a la UIB. rosa.calafat@gmail.com.

Article rebut el 30.05.2017. Avaluació cega: 15.09.2017. Data d'acceptació de la versió final: 16.10.2017.

Citació recomanada: CALAFAT VILA, Rosa Maria. «Les lleis de Carles III a Mallorca: ideologia i llengua en l'acció funcional». *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, núm. 68, 2017, p.157-174. DOI: [10.2436/rld.i68.2017.2986](https://doi.org/10.2436/rld.i68.2017.2986).

Sumari

1 Introducció

2 L'Administració borbònica i els seus representants a la Mallorca del segle XVIII

3 El pensament lingüístic en la interpretació de les lleis: els funcionaris de Carles III

Conclusions

Bibliografia

1 Introducció¹

El segle XVIII és conegut com el segle de la Il·lustració a Europa i del Despotisme Il·lustrat² al Regne d'Espanya, on «les forces més tradicionals —aristocràcia, alta clerecia— són, encara que sembli una paradoxa, les forces de la reforma i les defensors del centralisme».³ S'ha parlat d'una Il·lustració de funcionaris⁴ perquè, a diferència del que passava a llocs com a França, en què el moviment reformador fou una alternativa al poder, a l'Espanya de Carles III és el mateix Govern que s'encarrega de controlar el moviment. La historiografia hispànica ha estudiat i marcat els límits que la religió catòlica i la monarquia absoluta suposaren per a la modernització del nou Estat.⁵ Les transformacions d'aquest Govern s'han de situar en l'acció burocràtica i amb una intensa activitat legisladora que tindrà repercussions en la fesomia dels territoris de la Corona Catalanoaragonesa, que amb els decrets de Nova Planta perden l'estrangeria civil (1707-1715).

La ideologia il·lustrada europea confia en el poder de l'educació per canviar la societat. Serà aquest àmbit l'eix des del qual es projectaran els nous pensaments; i en això, l'Estat de Carles III no en serà excepció. Els *Discursos* sobre la indústria popular, el 1774, i sobre l'educació, el 1775, del ministre Campomanes, ànima del moviment il·lustrat espanyol,⁶ així ho reflecteixen. La veu d'aquest fiscal, gens procliu a la Corona catalanoaragonesa,⁷ s'expandirà amb força arreu dels dominis borbònics. L'1 d'agost de 1777, l'Ajuntament de Palma rep l'escrit de Manuel Becerra, membre del Consell de Castella, amb l'apèndix dels *Discursos*. Amb aquesta nova aportació, el municipi mallorquí⁸ quedava al dia de les obres del ministre:

*A este fin ha resuelto el Consejo, con noticia de Su Majestad y su real aprobación, pase a Vuestra Señoría como lo ejecutó de su orden un ejemplar del expresado cuarto tomo o parte del referido apéndice para que unido a los tres anteriores y los dos citados discursos sobre el "Fomento de la Industria popular y Educación de los Artesanos", contribuía por su parte a inspirar con su notorio celo, como lo tiene acreditado en sus contextualizaciones al recibo de los anteriores, al más activo fomento y progresos de este general beneficio, tan conveniente al servicio de Dios como importante a la felicidad de la nación y de la causa pública; y de su recibo se servirá Vuestra Señoría darme aviso para ponerlo en noticia del Consejo.*⁹

Els homes de govern volen reformar i controlar el país; per això, l'escola, les societats, les acadèmies i tota mena d'institucions es posen al servei del Govern i del seu propòsit. És un segle en què la creació i consolidació de les estructures de poder es fonamenten en la uniformització de lleis i llengua. La imposició lingüística serà una necessitat absoluta per fer arribar a tothom les noves normes. L'Estat percebrà l'educació pública com el mitjà més eficaç per fer factible l'extensió social de la llengua. A França, l'informe Talleyrand de 1791 dirà que «la langue de la Constitution et des lois y sera enseignée à tous; et cette foute de dialectes corrompus, dernier reste de la féodalité, sera contrainte de disparaître.»¹⁰ La jerarquització de les llengües, les bones, les del poder; i les inútils, els dialectes o patuesos sense estructura legal, afectarà de ple la llengua catalana.¹¹ Aquesta, però, seguirà, tot i l'empresa que escomet el Despotisme Il·lustrat, com a idioma viu i amb la mirada cap a Europa: les idees de renovació pedagògica de Baldiri Reixac o del menorquí Antoni Portella en són un bon exemple.¹² Tot i això, aquesta llengua ha de fer front a les lleis, informes i disposicions

1 Aquest article forma part de les línies d'investigació i de recerca de l'Institut d'Estudis Hispànics de la Modernitat (Universitat de les Illes Balears) i del Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània (Universitat Autònoma de Barcelona).

2 El despotisme il·lustrat, a partir de Carles III, tot per al poble però sense el poble, i el regalisme, supeditació de l'Església al poder polític, permetran l'aplicació en els àmbits polítics i religiosos de la imposició de l'espanyol. Vegeu Ferrando i Nicolás (2011, p. 266).

3 Vegeu Trias (1985, p. 210).

4 Vegeu Dufour (1993, p. 62).

5 Vegeu Morales (1987, p. 251-257).

6 Vegeu Aguilar (1978, p. 9-50) i Arias de Saavedra (1997, p. 7-34).

7 Àlvarez (1988-90, p. 195) parla de l'antiforalisme del ministre.

8 El 23 de setembre d'aquell any, el municipi dona compte de la rebuda del tom IV tramès pel Consell.

9 Arxiu Municipal de Palma (a partir d'ara, AMP). Llibre d'actes, 1 d'agost de 1777.

10 Citat a Boyer (1999, p. 116).

11 Vegeu, especialment, Rafanell (1999, p. 91-146).

12 Vegeu Espino (2010, p. 276). Aquest autor fa referència a l'impacte que sobre els erudits catalans tingueren les novetats pedagògiques: «No debe obviarse el hecho de que una de las primeras gramáticas españolas que recibieron la influencia de Port-Royal sea catalana, ya que esta región de España siempre recibió la impronta europea mucho antes». El 1676 Marcillo, professor de la Universitat de Barcelona, publica l'*Arte* de Nebrija, adaptat al català, tot seguint Lancelot.

que surten dels despatxos funcionaris, àdhuc locals, amb la intenció de relegar-la a un senzill dialecte domèstic, depenent de la llengua forana. El llatí, que al llarg del segle divuit veu acabada la seva hegemonia en els àmbits de cultura, és substituït per les noves llengües nacionals, que a la vegada eixamplen el seu àmbit geogràfic arraconant-ne d'altres. Així, el 26 d'agost de 1768, i en compliment dels preceptes borbònics, el Ple de l'Ajuntament de Palma, amb la mirada legal del corregidor, funcionari reial, i l'assistència del rector de la Universitat Literària i Lul·liana de Mallorca, acorda, en detriment del mètode de llatinitat del valencià Andreu Sempere, introduir a les escoles de l'illa el Nebrija, revisat pel carmelità Tomàs Cifre. Aquestes adaptacions de l'obra del sevillà pretenien, més que facilitar l'aprenentatge de la llengua clàssica, socialitzar la llengua castellana entre els mallorquins:

*Una lengua que por ser la dominante en los reinos de España se debía mirar por necesaria a todos los hombres de carácter o de profesión literaria y muy útil para cualquier clase y estado; sin que fuese de temer la dificultad que a los principios se encontraría, pues mayor era sin duda la que se encontraba en el latín de Semperi por ser más remoto de nuestro dialecto que la lengua castellana.*¹³

A l'Espanya de Carles III, la Reial cèdula de 23 de juny de 1768 es promulga «para que en todo el Reino se actúe y enseñe en lengua castellana». De l'entesa lingüística i de la regulació de la formació, se'n deriva l'èxit polític de l'Estat.¹⁴ El control sobre el llibre escolar, inclòs el catecisme, matèria docent, i sobre la llengua de l'escola, que a partir de la Reial cèdula de 1768 ha de ser exclusivament en castellà, garantirà no tan sols la penetració de l'espanyol a tots els dominis borbònics, sinó la seva universalització; és a dir, la impossibilitat de cap actuació reglada sense la seva prèvia assumpció. És del comte de Floridablanca, José Moñino, la provisió de 22 de desembre de 1780, que exigeix el coneixement de la gramàtica espanyola per accedir a altres estudis: «A ninguno se admita a estudiar latinidad, sin que conste antes estar bien instruido en la gramática española». Es crea, el 1797, l'Acadèmia de Primeres Lletres, hereva de la Germandat de Sant Cassià, transformada en el Col·legi Acadèmic, el 1780, amb el privilegi de censurar tots els llibres i els escrits sobre l'educació primària, per «fomentar con trascendencia a todo el Reino la perfecta educación de la juventud en los rudimentos de la fe católica, en las reglas del bien obrar, en el ejercicio de las virtudes y en el noble arte de leer escribir y contar, cultivando a los hombres desde su infancia».¹⁵

Assistim a la planificació de l'estandardització de l'espanyol a tots els àmbits d'ús a què el Govern té accés; perquè, «tot i el prestigi de l'espanyol com a idioma de cultura, tot i els decrets, les normes i les disposicions contra el català, al llarg d'aquest segle, la gent seguia pensant, parlant i escrivint, els que en sabien, en sa llengua».¹⁶ La confrontació que el poble mallorquí i el capítol eclesiàstic tingueren amb el bisbe andalús Juan Díaz de la Guerra¹⁷ durant la seva estada a l'illa (1772-1777), per raó de llengua —el prelat volia imposar l'idioma espanyol en la predicació i en el catecisme—, obligaren els locals a fer-li avinent dos fets: primer, que l'esmentada norma de 1768 només imposava l'espanyol a l'àmbit de l'ensenyament; i que, per a l'eclesiàstic, sols el recomana: «el fin y espíritu del capítulo 7 no era otro que el de que insensiblemente se fuese introduciendo el idioma español en este país por el medio que prescribe que es el de que la enseñanza de primeras letras, latinidad y retórica se haga en lengua castellana».¹⁸ Segon, que els feligresos no entenien les prèdiques en l'idioma de l'Estat: «pues asegura a VS Ilma. que la experiencia le ha hecho constar que son muy pocos los concurrentes que comprendan bien la frase y sentido del castellano y en este concepto faltaría precisamente la enseñanza de la doctrina cristiana, necesaria para la creencia de los dogmas y salvación de las almas».¹⁹ Al cap i a la fi, aquesta llengua era nova per al poble català, amb independència de l'ús que en

13 AMP. Llibre d'actes, 26 d'agost de 1768.

14 Vegeu Lüdtké (1989, p. 267-274) i Lodares (1999, p. 86).

15 Citat a Aguilar (1987, p. 443).

16 Vegeu Sala (2012, p. 91).

17 Pel que fa a la posició del bisbe en relació amb la disposició de Trento de fer ús pastoral de la llengua del poble, fou més aviat de combatre-la, atès que l'esperit de Juan Díaz de la Guerra era de fer complir la disposició de 1768 en relació amb la uniformització lingüística: «yo cuidaré de lo que me toca y he cuidado hasta aquí para que sin perjuicio de la salud de las almas se logren las intenciones del rey». Vegeu Amengual (1991, p. 142).

18 Arxiu Capitular de Mallorca (a partir d'ara, ACM). Resolucions capitulars (1772-1774), 23 de maig de 1773. El bisbe, Juan Díaz de la Guerra, castiga el prevere Joan Vives per haver predicat el catecisme el diumenge, dia 9 de maig de 1773, en català. El capítol surt en defensa de l'acusat: «El cabildo ha contemplado inocente al Dr. Vives por lo mismo que ha expresado no tener orden de VSI para ejecutarlo en otro idioma y lengua, y haber seguido la costumbre hasta aquí inconcusamente observada de explicar el catecismo en lengua de país».

19 Ibídem.

poguessin fer els seus intel·lectuals, tot i que l'afany transformador del bisbe li feia afirmar, com després seguiria sostenint un tipus d'historiografia castellana, que «ni la lengua general es exótica en esta capital después de siglos [...]».²⁰

A banda del paper en la imposició lingüística que té la nova Administració, la qual es nodreix de funcionaris forasters, la Reial cèdula de 1768 és taxativa en l'àmbit de l'escola. Es considera la peça fonamental per a la vehiculació de l'idioma d'Estat: «teniendo relación las escuelas menores en la lengua castellana con la facilidad de que los subalternos se instruyan en ella, para ejercitarla en los tribunales».²¹ L'objectiu del Govern és l'homogeneïtzació absoluta, una sola llei i una sola llengua: «Por esta uniformidad declaro que quedan derogadas las leyes municipales, ni la práctica judicial recibida en todo lo demás, pudiendo todo tribunal proponer al mi Consejo lo que observare digno de remedio en otros asuntos separadamente».²²

Mentre al panorama europeu hi havia institucions socials la dependència de les quals no era governamental, a l'Estat de Carles III, aquesta mena d'organitzacions, acadèmies i societats, no estalvien esforços per fer possible el propòsit monàrquic. La tasca normativitzadora que, des de la seva creació el 1713, portà a terme la Reial Acadèmia Espanyola (RAE) respon, en part, a la necessitat de dotar la nació d'instruments eficaços d'ensenyament que garanteixin l'extensió de l'espanyol. La disposició de Carles III, de 3 d'octubre de 1763, recorda que els infants han de ser instruïts en l'ortografia castellana²³ de la Reial Acadèmia Espanyola, «por lo breve y claro de sus preceptos, y acomodar la escritura a la pronuncia».²⁴ La voluntat monàrquica s'havia d'estendre arreu del territori i a tots els àmbits d'ús, a partir d'un pla d'educació en castellà. Quan el 17 de setembre de 1768 Bartomeu Verger, delegat a Madrid per Mallorca, comunica a l'Ajuntament de Palma que des de les instàncies governamentals centrals se desestima el pròleg que el consistori havia encarregat i aprovat per a l'edició mallorquina de la *Nueva Gramática*,²⁵ hi constata l'ocupació del castellà a l'àmbit de l'ensenyament: «en la Corona de Aragón, València, Cataluña y otras provincias se han adoptado la gramática castellana, y lo mismo sucederá en todo el reino».²⁶ Paral·lelament, l'estructura representativa illenca anava agafant més fesomia castellana. En morir Verger, el gener de 1769, és substituït per Vicente Antonio Ustarroz. Tot i que hi havia més candidats a ocupar el càrrec de delegat a Madrid, entre els quals, el fill del difunt, Antoni Verger, és Ustarroz l'únic que rep el suport del secretari de Cambra de Gràcia i Justícia de la Corona d'Aragó al Consell de Castella, Nicolás Manzano y Marañón.²⁷ I en presentar Onofre Gomila, alferes de fragata jubilat, el desembre de 1783, a la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País,²⁸ fundada el 1778, un pla d'estudis per a l'escola de navegació, hi posa com a requisit previ que els aspirants illencs sàpiguen la llengua espanyola, tot conformant-se a les disposicions vigents:

*Respecto que V.S. quiera establecer escuela de navegación en esta capital, es preciso se enseñe las cuatro clases dichas arriba, que se obliga el expresado Gomila: dos horas por la mañana y otras tantas por la tarde, a doce muchachos, que sepan leer, escribir y contar en castellano, lo menos las cuatro reglas simples de sumar, restar, multiplicar y partir número en trozos y quebrados. Hijos de padres honrados, porque con el tiempo futuro, puedan ser menesterosos al real servicio, algunos de ellos para oficiales de mar, y por sus méritos y servicios ser promovidos a oficiales de guerra.*²⁹

20 ACM. Resoluciones capitulares (1772-1774), 11 de maig de 1773.

21 Fragment del capítol vuitè de la Reial cèdula de 1768.

22 *Ibidem*.

23 L'ortografia espanyola que edita el 1741 la RAE té una sèrie de reimpressions una de les quals és la de 1763. En les diferents edicions, la institució intenta simplificar-ne les regles i fer el mètode més didàctic.

24 El segle XVIII assisteix a una renovació pedagògica en què els mètodes d'ensenyament, emulant les doctrines de Port-Royal, s'ocuparan de reduir regles, de fer-les més senzilles i de contextualitzar-les. Pel que fa a les teories lingüístiques d'aquest segle i les repercussions metodològiques, vegeu Robins (2000, p. 189-267).

25 Entenem que es refereix a la de la RAE.

26 AMP. Lligall 163, 17 de setembre de 1768.

27 AMP. Lligall 163, 14 de març de 1769. En aquest document, Nicolás Manzano agraeix a l'Ajuntament el suport al seu candidat. Aquest funcionari ocupà el càrrec de secretari de Gràcia i Justícia pels afers de la Corona d'Aragó entre 1759 i el 1769.

28 Quant al paper que tingué la Societat Econòmica d'Amics del País sobre la reforma de l'economia mallorquina i la seva posició pel que fa a l'aplicació de l'espanyol com a llengua universal, vegeu Renom (1998, p. 65-67). En relació amb la trajectòria política d'aquest personatge, vegeu Álvarez (2012, p. 211-215).

29 Arxiu Històric de Mallorca (a partir d'ara, AHM). Secció SEAMP (Societat Econòmica d'Amics del País), 5 de desembre de 1783.

2 L'Administració borbònica i els seus representants a la Mallorca del segle XVIII

Felip V i la promulgació dels decrets de Nova Planta canvien radicalment el Govern de la Corona catalanoaragonesa. Se suprimeixen les institucions pròpies i es varia el significat d'altres. La nova reial audiència o tribunal de justícia, presidida per un capità general,³⁰ queda sotmesa al Consell de Castella.³¹ Tots dos poders conformen el Reial Acord,³² que comptarà amb un president per als afers civils, el regent, una figura cabdal, atès que era el primer dels ministres del Govern i se li exigia experiència i cultura.³³ Les batllies generals se substitueixen per les intendències, amb un intendent al càrrec. Els veguers són substituïts per corregidors de factura castellana; i els jurats, consellers i paers municipals, per regidors, que conformaran el nou ajuntament. A Mallorca, el febrer de 1717, la Reial Audiència informa de la idoneïtat dels jurats de Palma i d'Alcúdia, perquè a partir d'ara, «recaigan estos empleos en personas de calidad».³⁴ I és que, per formar govern, calia demostrar la fidelitat a Felip V, no n'hi havia prou a ser un incondicional de l'Administració estatal tal com s'entenia a l'antic Règim. Ara s'hi havia de sumar la lleialtat a la causa borbònica.³⁵

*D. Gaspar de Puigdorfila, D. Ramon de Puigdorfila, D. Ramon Fortun, el Marqués de Belpuche y D. Antonio Pueyo, son sujetos muy idóneos y están reputados de buenos vasallos de V.M, habiendo estado presos por esta razón en Barcelona [...]. Y aunque D. Pedro Net estuvo también preso en Barcelona con los arriba expresados no se le considera por sujeto idóneo para este empleo, por lo que ha demostrado en el de almotacén que está ejerciendo, ni tampoco (por la misma razón) a su hijo D. Jerónimo Net, jurado actual en Caput. [...]. D. Nicolás Rusiñol de Delfa, D. Jaime Custurer, D. Mateo Andreu y Orlandiz, D. Francisco Cañellas y D. Mateo Moragues son sujetos de calidad, afectos a V.M, e idóneos para este empleo. [...] D. Jerónimo Alemany, jurado actual tercero, no es sujeto de la representación y méritos, que los propuestos, y sospechoso en la fidelidad, por lo cual no parece a la Audiencia a propósito, ni ninguno de los que actualmente están ejerciendo dicho empleo. [...] Para la ciudad de Alcudia, respecto de tener muy corta vecindad pues no pasan de cuatrocientos vecinos, y que de estos no se encuentra doce de toda confianza para el oficio de jurado, le parece a la Audiencia bastarán ocho.*³⁶

El fragment citat fa palès el fet que els òrgans més locals i municipals es nodreixen de gent del país, cosa que de ben segur afavoreix, en el cas de l'Ajuntament de Palma, una certa prevenció a tanta disposició nova i una afecció cap a la consuetud, tal com comprovarem al llarg d'aquest article.

L'11 de setembre de 1717, el clavari queda sense les funcions tributàries, que passen a ser competència de l'intendent, nomenat directament pel rei. Aquest darrer arriba a acumular tantes competències que el 1766 haurà de compartir-les amb el corregidor. El primer assumeix les finances i el segon, els afers de policia i justícia. El 22 d'octubre de 1718, l'Audiència de Mallorca convoca el veguer, Jordi Fortuny, per notificar-li que el rei «se había designado suspender el empleo de veguer nombrando en su lugar por corregidor de Palma al señor don Diego Navarro, intendente general del reino».³⁷ El 17 de juny de 1723, l'Audiència, seguint les directrius reials, estableix que el corregidor de Mallorca té les mateixes competències que els de Castella: «Puede compeler por todos los medios de política y justicia a que los corregidores asistan a los ayuntamientos y demás funciones públicas para poner en ejecución las resoluciones que se adopten».³⁸ El corregidor i el síndic personer, jurista que a partir del 1766 s'encarrega de les qüestions més cabdals de l'Ajuntament, informen periòdicament el Consell de Castella sobre el desenvolupament de les reials cèdules

30 Vegeu Mercader, 1980.

31 A partir de 1715 el Consell de Castella és format per un president o governador; 22 ministres, que poden augmentar segons les necessitats del Govern; dos fiscals fins a 1771, en què es crea la plaça d'un tercer; i set escrivans de la Cambra de Govern i Justícia; a més d'altres funcionaris com els relators o els porters. El fiscal més antic s'ocupava dels afers civils i dels negocis de la Cambra de Castella. El més modern s'encarregava dels assumptes criminals i dels afers dels territoris de la Corona catalanoaragonesa. Quan s'establí la tercera fiscalia, aquesta quedà per als afers de les audiències d'Aragó, Catalunya, Mallorca i València. (Vegeu Cabrera, María Isabel, 1982, p. 210-214.)

32 Pel que fa al funcionament del Reial Acord i les tensions que hi va haver entre regents i capità general, particularment a Mallorca, vegeu Molas (1980, p. 168-171).

33 Vegeu Pérez (1980, p. 197).

34 AHM. Secció Reial Audiència. Document XIII/670, febrer de 1717.

35 Vegeu Pérez (1980, p. 197).

36 AHM. Secció Reial Audiència. Document XIII/670, febrer de 1717.

37 Vegeu Calafat (1999, p. 37-39).

38 *Ibidem*.

de sa Majestat a l'illa. Tots dos són els responsables de vigilar l'ensenyament de les primeres lletres, de la llatinitat i la retòrica, en tant que eina per a la consolidació de l'espanyol. Aquests funcionaris controlen la institució municipal, òrgan sobre el qual recau la responsabilitat administrativa de la planificació de la docència. La Reial ordre d'11 de juliol de 1771 nomena el corregidor o el batlle responsables d'autenticar els requisits que s'exigeixen als mestres per a la pràctica del magisteri i reserva al síndic personer la guàrdia sobre la ideologia i la neteja de sang dels candidats. L'esmentada ordre regula els requisits per fer de mestre, els llibres que han de fer servir les escoles i l'educació per sexes, qüestions cabdals per a l'homogeneïtzació governamental.

Pel que fa a Mallorca, l'organigrama estatal i els seus representants es basaran en el poder que la Reial cèdula de 1768 atorga a l'espanyol, i el faran argument jurídic universal. El Ple de l'Ajuntament de Palma, el 26 d'agost de 1768, encarrega al carmelità Fra Tomàs Cifre l'adaptació del mètode d'Antonio de Nebrija per a l'ensenyament del llatí a través de l'espanyol als al·lots mallorquins. Tot i la popularització del mètode de l'humanista valencià Andreu Sempere, reeditat més de quaranta vegades, trenta de les quals a Mallorca, el fet que el llibre del sevillà obtingués el suport de la corona deixà en aparent desavantatge el mestre d'Alcoi; tot i així, les edicions continuaren fins al segle XIX. La imposició d'un mètode sobre l'altre obeeix al compliment de l'esmentada ordre, i per aquesta raó Cifre serà remunerat amb trenta lliures. La feina que s'ajustava a les noves mesures impositives rebria compensació, ben contràriament a la precarietat en què el món de la instrucció vivia:³⁹

Por esto, y deseando dar aquellas disposiciones que puedan conducir a la más pronta y resignada obediencia a lo mandado por S.M, que Dios guarde, en la Real Cédula de 23 de junio próximo pasado, se ha acordado [...], vea el libro Antonio de Nebrija, llamado Arte Regio, y Ponga las notas que le parecieren útiles para la mayor enseñanza de la juventud. Y en el caso que por el Supremo Real Consejo no se prevenga el libro con que se deba enseñar, se suplique al mismo Supremo Real Consejo el permiso de poder reimprimir dicho libro con las notas que se hubiesen acordado.⁴⁰

Des de l'església, el bisbe Juan Díaz de la Guerra, recorre al Consell de Castella per aconseguir l'homogeneïtzació lingüística. Davant l'oposició del poble mallorquí i els seus representants civils i eclesiàstics a fer la predicació i l'ensenyament del catecisme en castellà, el prelat referma el seu dictat amb l'autorització del mateix secretari del rei i escrivà del Consell, Pedro Escola de Arrieta. El 19 de març de 1774, amb un ofici adreçat al Capítol, aquest membre reial es decanta per les tesis del seu delegat eclesiàstic, Juan Díaz de la Guerra, tot i que, prudentment, reserva alguns usos al català en la predicació. Hem de suposar que la interpretació del bisbe andalús partia de la consideració que la doctrina era matèria d'ensenyament a l'escola, i on fos. Si l'escola era subjecta a l'obligatorietat del castellà, també s'hi devia cenyir qualsevol tipus d'instrucció. D'altra banda, Juan Díaz volia creure que la llengua espanyola no era estranya als catalans. El 4 de gener de 1775, el poder central es veu en la necessitat de reincidir en l'ordre de ser més laxos en la predicació en espanyol, atesa la insistència del bisbe.

Con fecha de primero de junio de 1773 hizo representación al Consejo el Rdo. Obispo de esta Ciudad en que, dando cuenta del edicto que publico y providencias que había tomado desde su ingreso en esta diócesis para que en consecuencia de lo dispuesto en el capítulo 7º de la Real Cédula expedida en 23 de junio de 68 se educase a los niños de ambos sexos en castellano por sus respectivos curas y maestros a fin de que de esta formar se fuese extendiendo este idioma en ese reino, hizo presente que, por las mismas razones, le pareció insinuar, pero sin ponerlo en el edicto, se predicase en esta capital en la cuaresma en castellano los 28 sermones de las dominicas llamadas doctrinas que se hacían en lemosín, pues todos los demás ya se hacían en castellano. Que no se había encontrado embarazo ni dificultad en religiosos ni curas y sólo el de Santa Eulalia y el Cabildo de la catedral había manifestado repugnancia, pretextando se podría seguir algunos inconvenientes porque acostumbrados estos naturales a los sermones en lemosín no los entenderían en castellano. Y para evitar las diferencias que pudiesen ocurrir en este asunto pidió que el Consejo se sirviese declarar si los pocos sermones de las dominicas habían de continuar como ahora en lemosín o sería más conforme a la mente de S.M. se hiciesen en castellano como la mayor parte y más de los dos tercios

39 El fet de ser remunerat o gratificat per fer les primeres lletres en castellà o per predicar-ne la doctrina no serà estrany. És el cas del prevere Bartomeu Abrines del monestir de Randa o d'una tal "senyora Rosa", de Manacor, que ensenya el catecisme en castellà. Informació extreta de dos documents d'arxiu: El primer cas, AMP. Llibre d'actes, 15 de juny de 1775; i el segon, ADM. Document III/127/50, carta del fra Joan Màrtir Roig al bisbe Juan Díaz de la Guerra, 1775.

40 AMP. Llibres d'actes, 26 d'agost de 1768.

de cuantos se predicaban en esa Santa Iglesia. En vista de esta representación y de la que con fecha de 26 de mayo del mismo año hizo V.S. sobre el asunto y lo expuesto en inteligencia de todo por el Señor Fiscal, ha mandado el Consejo se escriba carta acordada al citado Rdo. Obispo, como lo hago con esta fecha, manifestándole que queda enterado de la providencia que ha dado para que se consiga el fin explicado de la referida real cédula de 23 de junio de 1768, y su capítulo 7, y que espera que prosiga dando las que estime más oportunas, con la prudencia, celo, discreción y pulso que son necesarias para que tengan cumplido efecto las reales intenciones, pero teniendo siempre presente que a sus feligreses que no entiendan el idioma castellano se les predique en el suyo natural los sermones, exhortaciones e instrucciones en los dogmas que necesitan y que se prevenga a V.S., espera el Consejo que, por su parte, coadyuvará a que tenga cumplido efecto esta resolución.⁴¹

Potser, de tots els funcionaris i alts eclesiàstics que venen de Castella, sigui el bisbe andalús el més destacat pel que fa a la poca destresa que tingué a l'hora d'imposar la llengua. La seva manca de percepció de la diversitat a la qual s'enfrontava li impedí reeixir en l'intent. Entossudint a canviar-ho tot, idioma, usos, costums, no sols perseguí el culte al beat Ramon Llull, sinó que arribà a ordenar un xueta en una terra on el llibre més llegit, segons l'erudit Miquel dels Sants Oliver, havia estat fins a mitjans segle XIX *La fe triunfante*, del Pare Garau, una obra cabdal per al manteniment de la segregació i el menyspreu cap als quinze llinatges, que corresponien als descendents dels jueus condemnats durant la darrera meitat del segle XVII.⁴²

L'Estat francès i l'espanyol legislaran, com hem apuntat, en matèria d'ensenyament, fonamentalment en l'educació primària, per fer possible aquesta conformitat lingüística, per a la qual procurarà insistentment el bisbe Juan Díaz de la Guerra, home, més enllà de la seva condició eclesiàstica, adepte a Carles III. La seva estada a Mallorca fou polèmica no tan sols pel seu afany de fer complir la Reial cédula de 23 de juny de 1768 en matèria de llengua, sinó també per la seva adscripció tomista i el seu posicionament visceral en contra del lul·lisme, tan estès socialment a l'illa, i conreat acadèmicament.⁴³ De fet, quan marxà de l'illa,⁴⁴ el seu substitut, Pedro Rubio Benedicto y Herrero, en la carta de presentació a la Ciutat, deixa clar que les seves intencions no són ingerir-se en la política, sinó exercir l'apostolat: «con esta fina correspondència me prometo que la plebe y toda la isla, a imitación de su más distinguida nobleza, contribuirá a hacer mi ministerio más suave para mí, y más eficaz y amable también para todos».⁴⁵ La passada convulsa per Mallorca d'aquell ministre de l'església comptà amb l'oposició del Capítol, dels feligresos i de l'Ajuntament, però tingué la col·laboració, entre d'altres, del fiscal de l'Audiència de Mallorca d'aleshores, José Ruiz Santos. El bisbe volgué reformar el Seminari de Mallorca, és a dir, uniformar-lo, i alhora exercir la seva prerrogativa de controlar no tan sols els llibres de text, la doctrina i l'educació dels seminaristes, sinó tot el cos eclesiàstic de Mallorca. Calia adoctrinar amb "l'amor a la pàtria", com testimonien els arguments que en donen el fiscal i el mateix bisbe per acreditar la necessitat d'aquest nou centre. Es tractava de promoure estructures que garantissin la difusió dels preceptes borbònics, sobretot en un lloc com Mallorca, «separado por todas partes del continente»,⁴⁶ dirà el fiscal. Cal recordar que aleshores l'illa encara conservava el dret de l'estrangeria eclesiàstica, i els seus membres seguien anant a estudiar a França, costum que Felip V tallà en matèria civil, mitjançant Reial cédula de 23 de setembre de 1718,⁴⁷ i que el bisbe volgué també aplicar a l'àmbit eclesiàstic. Per portar a terme aquesta unificació, necessità anul·lar el col·legi de la Sapiència, atès que no depenia directament del prelat. Aquest centre, fundat el 1629 per Bartomeu Llull, era seguidor de la filosofia lul·liana, tan perseguida per Díaz de la Guerra. A les pretensions del fiscal i del bisbe, s'hi oposà, novament, l'Ajuntament de Palma. En l'informe favorable a la unió que fa el fiscal, José Ruiz Santos, a més, s'hi deixa

41 ACM. Resolucions capitulars (1772-1774), 19 de març de 1774.

42 Vegeu DA (1980, p. 115-118).

43 Pel que fa al tema de l'extensió social de Llull, com a símbol propi i mostra de catalanitat, vegeu Calafat (2015, p. 101-113) i Ramis (2012, p. 259-277).

44 Els mallorquins demanen a Madrid el trasllat del bisbe, petició, d'altra banda, que no els surt gratuïta. Hauran de pagar-ne les costes judicials.

45 AMP. Llibre d'actes (1978), 29 de novembre de 1777.

46 AMP. Llibre d'actes, 28 de novembre de 1774. S'hi inclou l'informe del fiscal sobre la supressió del Col·legi de la Sapiència decretada pel Consell de Castella.

47 La resposta catalana a la supressió de les seves universitats i la creació de la de Cervera fou la d'acudir a les de Tolosa, Montpeller i Perpinyà, històricament freqüentades per aquests usuaris. Sols Menorca, lliure de la restricció borbònica, segueix fent-ne ús. Vegeu Paredes (1996, p. 47-51).

entreveure la prevenció del consistori i del clergat local al fet que aquesta unió significà un atac més a la formació lul·liana.⁴⁸

Que todo lo referido podía observarse, y aún mejorarse, pasando dichos colegiales al Seminario casi sin alteración alguna. Pues los fines del fundador, calidades de los colegiales, vida, costumbres y conferencias eran las mismas en el Seminario, y parecía bastarían las facultades del Ordinario que le erigió y aprobó las constituciones para la unión, siendo además patrono que había nombrado el visitador y confirmado todas las providencias de visita anual con que habían corregido los abusos. [...] De modo que si alguno pudiese tener algún derecho en la unión, fuera el Ordinario, sería S.M., siendo los jurados compatronos honoríficos únicamente, pues con nada había contribuido la ciudad a esta fundación ni en el gobierno del Colegio, teniendo más parte que nombrando el visitador por el Ordinario pasarles la noticia el Rector. Que si esto no obstante pudiese servir de embarazo nada había más fácil que quitarlo con sólo aprobar S.M. la unión, cuya protección era necesaria tuviesen los ordinarios para facilitar la ejecución de lo tocante a sus facultades, especialmente en aquel País. Que de este modo se lograría un Seminario de individuos de virtud y letras. Que de porcionistas se recibirían solo aquellos cuya habilidad a una instrucción sólida les hiciese acreedores a ser recibidos sin que por sujetarlos a la disciplina conveniente desamparasen el Colegio, como lo habían hecho de un tiempo, ni habría necesidad de tolerar lo que en otras circunstancias no se permitiría, o a tener sólo seminaristas que se contentasen con poca gramática y moral, en perjuicio de la iglesia y del estado; siendo tan necesario el Seminario en aquel país por estar éste separado por todas partes del continente, y a donde se educan los otros de las dos islas de Menorca e Ibiza. Y que el estado de aquella llamara la atención del Rdo. Obispo por la religión y amor a la monarquía, pues se debía de haber sabido que muchos por el estado del Seminario se habían ido a estudiar a Francia; y, continuándose así, se sentiría el perjuicio en lo espiritual y temporal, perdiendo poco a poco el amor a su nación. [...] Y la Cámara, en vista de todo y de lo expuesto por el señor Fiscal, hizo consulta en 24 de julio del mismo año, y, conformándose en todo con ella S.M., se sirvió, en Real Cédula de 26 de octubre de dicho año, prestar su consentimiento para que el reverendo Obispo de Mallorca, en uso de sus facultades ordinarias, procediese a decretar y ejecutar la unión del referido beneficio de la Candela al Seminario Conciliar y la del colegio de la Sapiencia al expresado Seminario. [...] Y el Señor Fiscal, en respuesta de 8 de febrero de este año, dice que halla por muy legal la propuesta del Rdo. Obispo de Mallorca [...], en cuyos derechos ha sucedido que no omitió expresar el patronato honorífico de los jurados, ni tampoco lo literal de la constitución nueva del Colegio de la Sapiencia, que previene estudien en los dos últimos años el Arte General del venerable Lulio. Y con arreglo a esta constitución se ha estudiado y estudia en el Seminario, según resulta de la certificación que incluye el rector y vicerrector del Seminario en el que hay tomistas, escotistas y lulistas; siendo evidente no ser el fin sepultar la doctrina de Lulio, llevar los colegiales a donde cuanto se estudie sea la doctrina de Lulio.⁴⁹

L'època de Carles III, que coincideix amb el període vigorós del despotisme il·lustrat, representà per als territoris de parla catalana sotmetre's a una intensa activitat legisladora d'un poder reial que es marca el repte de fer de l'espanyol una marca simbòlica i omnipresent. Hem de recordar que Menorca, tot i que el 1802 passa a mans espanyoles, després del periple anglès, francès⁵⁰ i àdhuc espanyol, no té Decret de Nova Planta, i aquest fet serà cabdal per a la cultura catalana en general. Cal també apuntar que, si bé la Nova Planta aboleix l'estrangeria civil, l'eclesiàstica⁵¹ resta vigent a Aragó, València i Catalunya fins al 1723;⁵² i a Mallorca, gràcies a tres butlles papals, es manté aquest dret fins al 1808.

L'Ajuntament de Palma, a finals de 1777, inclou al seu llibre d'actes la recepció de les bases per participar als premis de poesia i eloqüència convocats per la *Real Acadèmia Espanyola*,⁵³ el 26 de setembre d'aquell

48 El bisbe, Juan Díaz de la Guerra, arribà a prohibir batiar amb el nom de Ramon Llull, a més de perseguir les estampes i els quadres del beat a les esglésies. La confrontació fou d'una magnitud tan exagerada que un dels capellans de l'església d'Andratx se suïcidà. Sembla que no pogué aguantar la pressió que l'Ajuntament d'aquell poble i els feligresos li feren per ser antilul·lista i no seguir els canons del prelat. Vegeu Ensenyat (1920, p. 264).

49 *Ibidem*.

50 Pel Tractat d'Utrecht, l'illa resta en mans angleses. Entre el 1755 i el 1763, a causa de la Guerra dels Set Anys, és ocupada episòdicament pels francesos i retornada el 1763 als anglesos, que la dominen fins al 1802, amb intervals de dominació francesa (1756-1763) i espanyola (1782-1798). El 1802, pel Tractat d'Amiens, passa a formar part de l'imperi espanyol.

51 El capítol VII de la Nova Planta de Mallorca aboleix l'estrangeria civil: «El Decreto de Nueva Planta no contiene disposición alguna referente a los privilegios eclesiásticos» (Durán Cañameras, 1941, p. 199).

52 L'abolició d'aquest dret significa l'entrada d'eclesiàstics castellans a les esglésies catalanes: «para que los naturales de los mis reinos de Aragón y Valencia y Principado de Cataluña puedan obtener recíprocamente piezas eclesiásticas en las iglesias de cualquiera de dichos reynos y Principados, y de los reinos de Castilla». Decret de 1723 citat a Günzberg, Jordi (2007-2008, p. 196).

53 Quant al paper d'aquesta institució en el corpus de la llengua i en la seva difusió, vegeu Carreter (1985, p. 217-225).

any, el capítol cinquè de les quals especificava que les obres, «así en prosa como en verso se escribirán precisamente en castellano, sin mezclar en el cuerpo de ellas ningún pasaje ni palabras latinas o de otras lenguas». Evidentment, els temes per concórrer-hi havien de dignificar la memòria simbòlica de la nació: «Se proponen los dos asuntos siguientes: Para la oratoria, en elogio de Felipe V, fundador de la Academia [...] Para la poesía, [...], la valerosa resolución que tomó Hernán Cortés de echar a pique todas las naves en que él y su gente habían llegado a las costas de la nueva España»;⁵⁴ a més d'expressar-ne la modernitat. Calia dotar la llengua i el país d'un imaginari col·lectiu. El 1785, la Reial Acadèmia anuncia com a tema de concurs una «Apología o defensa de la nación, ciñéndose solamente a sus progresos en las ciencias y en las artes». El premi quedà desert.⁵⁵ La Il·lustració borbònica impulsa la cultura a través d'institucions de tall francès,⁵⁶ com ara la mateixa Acadèmia de la Llengua (1714), la Biblioteca Nacional (1711) o la Reial Acadèmia de la Història (1738), la qual, per mitjà de la Reial ordre de 29 d'agost de 1778, té la censura dels mapes, és a dir, dels límits fronterers de la nova nació: «porque tratándose de límites son fáciles las equivocaciones [...], he resuelto que en adelante no permita el Consejo que se imprima y publique mapa alguno de esta especie sin que primero se saque a la censura de la Real Academia de la Historia».⁵⁷ A Mallorca, l'últim terç de segle, apareixen entitats com el Col·legi d'Advocats (1779), la Reial Acadèmia Medicopràctica (1788), escoles tècniques⁵⁸ o la Reial Acadèmia de Belles Arts⁵⁹ (1783), d'inspiració borbònica. L'Acadèmia Mèdica mana als seus estatuts que la llengua de la institució sigui la castellana.

És un segle en què la construcció de l'Estat passa per elaborar la simbologia de la seva existència tant política com religiosa. Es tracta de produir un relat que faci percebre al ciutadà que forma part de la universalització d'aquests fonaments. L'esmentada reial provisió de l'11 de juliol de 1771, a més de prohibir els llibres anomenats «frívols i d'històries fútils», usats per ensenyar a llegir els nins, mana, al capítol desè, que la instrucció es faci amb el *Compendio histórico de la religión* de Pintón, la *Historia de la religión* del cardenal Fleury i «algún compendio de la Historia de la nación que señalen respectivamente los corregidores de las cabezas de partido [...], en que se interesará la curiosidad de los niños y no recibirán el fastidio e ideas que causan en la tierna edad otros géneros de obras».

Pel que fa a Mallorca, les estructures governamentals, fonamentalment l'Audiència, treballaran per portar mestres de procedència castellana a les escoles, amb la intenció de fomentar-ne no tan sols el coneixement sinó la bona pronúncia, i l'imaginari al·ludit:

*En la Ciudad de Palma, a veintinueve días del mes de julio de mil setecientos setenta y siete. Habiéndose tenido presente en el Acuerdo extraordinario de este día, la Real Orden comunicada al Excelentísimo Señor Capitán General, presidente de la del Consejo, por Don Pedro Escolano de Arrieta, su secretario de cámara y de gobierno, con fecha de 25 de junio próximo, para que esta Audiencia informe de la necesidad que hay en esta ciudad y en las villas principales de esta isla de maestros de Castilla que enseñen las primeras letras. En su vista los Señores al margen dijeron que informe la Ciudad de qué fondos que sean menos gravosos y más efectivos se podrán dotar estas preceptorías de forma que queden suficientemente dotadas a fin de que estos maestros puedan vivir con la decencia correspondiente.*⁶⁰

Les institucions monàrquiques presenten davant el Consell de Castella la necessitat de dur mestres castellans a l'illa, atesa la poca pràctica que hi havia de l'idioma, àdhuc entre els que en demostraven coneixements. La pretensió d'aquest cos administratiu era aconseguir, en un breu període, l'execució de la Reial cèdula de 23 de juny de 1768 pel que fa a l'extensió de l'espanyol. El 15 de setembre de 1777, l'Ajuntament de Palma s'oposa a la idea de fer venir docents castellans. El cert és que l'Administració local, encarregada d'aquests afers, hauria hagut de fer front a les despeses que la mesura generàs;⁶¹ i, possiblement per això, s'hi mostra

54 AMP. Llibre d'actes, 26 de setembre de 1777.

55 Citat a Caso (1988, p. 232).

56 L'essència de l'Acadèmia Mèdica, d'inspiració borbònica, mana que la llengua de la institució sigui la castellana, a l'article desè de la Reial Cèdula d'11 de desembre de 1788, «en que su Majestad a representación de la Sociedad Económica de Mallorca aprueba la erección de una Academia Médico-práctica, y los estatutos insertos para su gobierno».

57 *Novísima Recopilación de las Leyes de España*. Llibre VII, títol XVI, Reial ordre de 29 d'agost de 1778.

58 Vegeu DA (1980, p. 118).

59 AHM. Secció Reial Acord. LXXXIII/76, octubre de 1783.

60 AHM. Secció Reial Acord, número 30, 29 de juliol de 1777.

61 Segons Sureda (1977, p. 24), en relació amb la tasca, més aviat passiva, de l'Ajuntament de Palma sobre els canvis en el sector

contrària. El consistori al·lega que els preceptors de primeres lletres a la universitat de Mallorca, al convent de Randa, a Porreres i a altres localitats i convents, ja ensenyen en llengua castellana.⁶² No sabem fins a quin punt aquesta afirmació es corresponia amb la realitat, atès el fet que els representants reials hagueren de reiterar l'obligatorietat de la disposició esmentada. El 20 de març de 1778, l'audiència de Mallorca havia de recordar als batles de Palma i d'Alcúdia l'esmentat precepte: «En el acuerdo ordinario del 16 del que rige se tuvo presente lo que manda S.M. en su Real Cédula de 23 de junio de 1768, para que se actúe y enseñe en lengua castellana en todos sus reinos y señoríos, que se ponga toda diligencia en extender el idioma general de la nación».⁶³

Tot i la insistència del Consell a dur mestres de castellà, l'Ajuntament de Palma sempre s'hi oposa. Al·lega manca de recursos econòmics i greuges impositius de l'Estat: «Que los inconvenientes que por todas partes se mira de imponer Nuevos gravámenes al público a tiempo en que está imponderablemente cargado con talla [...], y multitud de derechos impuestos».⁶⁴ Amb un paper, a vegades, passiu davant les insistències de transformació dels usos i costums catalans, l'Ajuntament arriba a exposar la catalanitat dels illencs com a argument per frenar tant de canvi. Aquest organisme local, quan el Consell de Castella, tot posicionant-se a favor del recurs que la universitat filipista de Cervera, el 1784, havia interposat contra la de Palma amb la intenció d'impedir que els catalans del Principat es desplaçassin a la de Mallorca, cita la naturalitat d'aquest fet atenent la catalanitat de Mallorca: «[...] el Real Privilegio dado en Valencia, a 16 de las kalendas de octubre de 1286, [...] hace comunes a todos sus moradores los privilegios concedidos a entre ambos [...] por haberse declarado a los mallorquines por catalanes naturales».⁶⁵

Sigui per la poca col·laboració de l'Ajuntament o per altres motius que hi confluïssin, com la manca de dotació econòmica de totes les institucions afectades, no serà fins al principi del segle dinou que la Societat Econòmica d'Amics del País de Mallorca⁶⁶ aconsegueixi portar dos mestres de fora, Ramon Malat, valencià d'origen, i José Polache, ambdós residents a Cartagena. El 30 d'octubre de 1807, la Societat proposa de clausurar les escoles de Cura i de Montision de Porreres per convertir-les en escoles de primeres lletres ocupades per mestres idonis, i suprimir nou càtedres universitàries per crear la càtedra de «lengua castellana», com a «materia de primera necesidad».⁶⁷

3 El pensament lingüístic en la interpretació de les lleis: els funcionaris de Carles III

Si bé és cert que els ajuntaments borbònics tenen la custòdia administrativa de l'ensenyament en la nova llengua, sota les directrius i vigilància del corregidor, també ho és que foren tots els funcionaris borbònics que a través de les lleis i llur interpretació digueren la seva en aquesta matèria, atesa la magnitud del projecte que significava l'extensió social de l'espanyol. La idea preconcebuda d'aquests funcionaris sobre què era el català, per què servia i quin camí devia prendre, fou clara i taxativa: la residualització. A partir d'aleshores, la modernitat, la reforma i el progrés portaran la lletra impresa de Castella, més enllà de realitats diverses. Al cap i a la fi, l'Administració imposada i els seus representants no imaginaren altre fet que el que volien infondre. La mateixa organització borbònica així ho garantia, procurant la presència estratègica dels seus representants d'elit. Així, el regent, figura cabdal a les audiències, o era de fora o era triat entre els magistrats forasters de l'Audiència, amb la intenció d'enfortir l'autoritat dels forans en els territoris de parla catalana.⁶⁸ El Consell de Castella, el 10 de maig de 1730, estableix que «siempre sea mayor el número de castellanos en cada sala que

de l'ensenyament, «Durant la segona meitat del segle XVIII, la corporació municipal ciutadana, com les de la resta de l'illa, deixa l'educació primària en mans dels clergues regulars. L'any 1759, només mantenia, de les arques comunes, tres mestres de gramàtica, dos al col·legi de la Sapiència i un al col·legi de la muntanya de Randa, i un catedràtic de retòrica a la universitat Lul·liana. L'any 1778, l'Ajuntament de Palma segueix mantenint el mateix nombre de mestres, però els dos que ensenyaven al col·legi de la Sapiència, ho fan ara a la Universitat Lul·liana, i un d'ells es dedica a les primeres lletres. La resta dels mestres que en aquell temps ensenyaven a Palma no reben subvenció de cap casta.»

62 AHM. Secció Reial Acord, 15 de setembre de 1777.

63 AHM. Secció Reial Acord, número 45, 20 de març de 1778.

64 AHM. Secció Reial Acord, 15 de setembre de 1777.

65 Citat a Calafat (1999, p. 52).

66 Quant al paper que tingué l'Econòmica mallorquina en els canvis en la producció econòmica de l'illa, vegeu DA (1980, p. 119).

67 Vegeu Calafat (1999, p. 68-69).

68 Vegeu Molas (1980, p. 140-141).

el de naturales, y los fiscales siempre castellanos». ⁶⁹ Per a aquests funcionaris, la llengua era un veritable escull a l'hora de fer del poble illenc bons ciutadans per a l'Estat. ⁷⁰ El 27 de maig de 1782, el fiscal de l'Audiència, Antonio Fernández de Córdoba, signava un recurs, que era tractat en el Ple de l'Ajuntament de Palma del dia 10 de juny d'aquell any, en què advertia la ciutat del poc rigor i formalitat de la institució municipal en aplicar les reials ordres de Sa Majestat expedides entre 1766 i 1777, en referència a les taxes i preus que la justícia posava a les coses comestibles: «Porque el Fiscal dijo, número 14 (y repite legalmente) que era malicia manifiesta callar las últimas resoluciones. Construye la ciudad, con impostura al número séptimo, haber acarreado de la pluma del Sr. Fiscal el negro borrón de que la ciudad ocultó con malicia aquella Real Orden».

En aquest document, conseqüència de missives anteriors entre totes dues parts, el funcionari reial retreu la poca productivitat del camp mallorquí, l'economia estàtica de l'illa, la manca d'iniciativa industrial, com ara el tèxtil, i, en definitiva, el retard a assolir la modernitat, així com la deixadesa de la ciutat —«pasee sus calles [...], notará su desaseo a pesar de bandos»— ⁷¹ i la pràctica de l'estafa en els productes de consum: «Igualmente está enterado que tras de no condimentarlo con sal, se carga de agua, con cuyos arbitrios sacan la ganancia de que el poco cocido, el peso del agua pasa por pan [...], y tanto cuanto le cabe le falta con daño del comprador. Y esto no es ni política ni gobierno, sino una de las finas estafas de los horneros». ⁷²

Quant als recursos econòmics i de producció, segurament el fiscal relata un panorama no gaire allunyat de la realitat: ⁷³ «El paisatge de l'illa era predominantment de terra campa i això no obstant, no hi havia any que no calgués importar blat». ⁷⁴ Caldrà esperar a l'últim terç de segle per veure un canvi en l'orientació de l'economia, amb la diversificació dels conreus i altres millores, com la vinguda de professionals catalans que ensenyen nous sistemes de filat i teixit. ⁷⁵ A l'informe, Fernández de Córdoba cita com a obra referencial, al servei de la transformació econòmica, la del ministre Campomanes i les seves idees per al foment de la indústria popular, ⁷⁶ i es demana per què la ciutat es nega al progrés que l'Estat proposa: «¿Por qué se lisonjea Palma de ser solo y querer ser un país agricultor y hortelano y criador de gallinas y palomas o aves domésticas, contra las máximas de los sabios políticos, olvidándose de sus antigüedades *específicas en el asunto? Dígalo la historia*». ⁷⁷ De fet, el fiscal es qüestiona, al llarg de l'informe, la manca d'afecció del municipi per allò que és patriòtic; fins i tot reprova els locals de fer ús de referents estrangers en les argumentacions:

Doy rubor a la ciudad, o sus dictadores, nos pongan por ejemplar de máximas de policía y gobierno al abate Genovesi, y sabio italiano, cuando tiene entre otros regnicolas, en buen castellano, al gran Boadilla, Evia, Domínguez, Villadiego, Leruela, Márquez, Aguado, Navarro, Guevara, Bustillo, Solorzano, el Sr. Conde de Campomanes, de quien calla lo más oportuno, y a sus mismos historiadores, que llevan todo lo contrario a las máximas de Palma. ⁷⁸

La discrepància entre el Govern municipal i l'autoritat monàrquica serà considerable. De tal manera que el recurs del fiscal, que conté quaranta-tres extensos paràgrafs, es dedica no tant a exposar el seu parer sinó a desmuntar les raons expositives dels regidors, basades en el costum i les disposicions anteriors a la Nova Planta: «con la preocupación de inseguir en todas materias los pasos y costumbres de sus mayores, con infinitos retazos de proposiciones, salutarias y autoridades con que habla y nada dice, sin más objeto que sostener abusos por costumbres». ⁷⁹ Aquest funcionari no dubtarà a desqualificar les lleis catalanes cada cop que l'Ajuntament les usi com a pretext per no seguir la norma borbònica. Així, en l'informe, tal com

69 Citat a Calafat (1999, p. 33).

70 L'Audiència mallorquina té sols un fiscal que atén els afers civils i criminals. Al llarg del segle XVIII, ocuparen aquest lloc: Felipe Valderrama (1716-1724), José Martínez (1725-1735), Francisco Fernández de Munilla (1735-1742), Diego Cornejo (1743-1745), Manuel León Santos (1746-?), José Ruiz Santos (1766-1776), Jacobo M. Spinosa (1776-1781), Antonio Fernández de Córdoba (1782-1785) i Juan Pérez Villamil (1786-?). Vegeu Calafat (1999, p. 47).

71 AMP. Llibre d'actes, 10 de juny.

72 *Ibidem*.

73 Sobre la complexitat interpretativa de la ruralia de l'illa en aquesta època, vegeu SUAUI, 1991.

74 DA (1980, p. 113).

75 *Ibidem*.

76 Vegeu Negrín (1984, p. 9-39).

77 AMP. Llibre d'actes, 10 de juny.

78 *Ibidem*.

79 *Ibidem*.

hem dit anteriorment, que el 1785 elabora aquest mateix fiscal contra la universitat de Palma i a favor de la filipista universitat de Cervera, a propòsit dels principatins que acudien a la de Mallorca a obtenir-ne el grau —no entrarem ara en el debat de la facilitat del grau a la de Palma—, qualificarà d'abús, vici i corruptela l'argument de catalanitat exposat per l'Ajuntament: «precisamente el uso siempre será abuso, el estilo, exceso, la práctica, errónea, y la costumbre, corruptela, aunque su origen viciado venga desde el 31 diciembre de 1229, de la conquista de la isla por el Sr. D. Jaime I».⁸⁰

Les raons de tipus econòmic i consuetudinari a què al·ludeix el municipi per no donar compliment exacte a les disposicions reials seran rebatudes pel fiscal: primer, menystenint la història de l'illa; segon, posant-ne en dubte el criteri de l'Administració local per, a parer del funcionari, manca de domini de l'espanyol. El fiscal, com la resta de funcionaris, desprestigia el món referencial català. D'altra banda, el seu punt de vista no era el de la ignorància cap a allò local. Ell mateix reconeix, en el citat informe, estar format en la història illenca: «Dameto y Mut, héroes sabios, puntuales historiales de este Reino, gloriosos mallorquines, llenos de verdad; y en una palabra, hombres completos que escribieron hasta el año de 1650, inclusive, han instruido al fiscal».⁸¹ Sabem, per tant, que usà l'obra de l'escriptor i religiós Joan Dameto, mort el 1640, cronista general del Regne de Mallorca, autor dels dos volums *Historia general del reino baleárico*, basada en la *Història general del regne de Mallorca* de J. Binimelis. Vicenç Mut continuà l'obra de Dameto, allargant-la fins a mitjan s. XVII.⁸² Sabem pel cronista Joaquim M. Bover, autor de la *Biblioteca de escritores baleares*, que el fiscal s'havia instruit també amb l'obra *Noticias históricas de Mallorca* del prevere Guillem Terrassa, mort el 1778, contemporani del fiscal. Bover, parlant de les còpies que es feren de l'obra, dona notícia que el funcionari castellà en va dipositar una a l'Acadèmia de la Història. Sense poder al·legar ignorància, la força d'aquest funcionari a l'hora de combatre referents és encara més forta. Sabedor de què signifiquen les llengües i el prestigi que el seu bon ús atorga, no es limita a menystenir l'Ajuntament pel seu suposat dèficit en la llengua referencial, com fan altres funcionaris. Tot i que no se n'està, de retreure errades: «En el preliminar y supositivos, que ya hemos dicho que en castellano deben ser supuestos o fundamentos [...]. Así se explica, bravo castellano»,⁸³ fa una passa més i acusa el consistori de no saber expressar-se ni en català:

*Los trabajos cotidianos en este punto, tal es que no pocas veces quitan el tiempo para adivinar lo que se quiere decir, por construir el mallorquín como el suena al castellano; siendo patentes a V.E. es ociosa toda digresión en esta materia, porque V.E. lo toca y experimenta cada día, en el que ni se habla puro el mallorquín y mucho menos el castellano. Por este motivo, digno de remedio, interpreta la ciudad la voz su prerrogativa fuera de su sentido.*⁸⁴

En un moment de la història de les llengües en què els vernacles passen a idiomes nacionals, capacitats per produir ciència i pensament —en el segle de les llums—, aquesta denúncia significava estigmatitzar la raó i la consciència dels representants locals. Aconseguia, planificadament, anul·lar el criteri del municipi, proclamant-ne la ignorància en el bé suprem, la llengua d'Estat, i per tant la seva comprensió. El parer de la corporació sobre les lleis dictades havia de ser anul·lat de base, atès que ni entenia, ni comprenia, ni s'expressava, ni dominava cap llengua. Un pronòstic desolador i esbiaixat:

*Luego, o se ha de borrar el castellano o se ha de estimar por impostura, sin que quepa disculpa en la falta de inteligencia de la lengua, porque la resiste el mismo Auto acordado, que preceptúa su perfecta posesión para producirla en los juicios [...]. Las razones de congruencia que produjo las construye malamente la ciudad, en su acordado bipartito irregular informe, con agravio de los hechos, de los pensares, del puro castellano y autoridades, investiduras y respeto del Fiscal y de la toga.*⁸⁵

La contundència amb què Fernández de Córdoba critica per raó de llengua l'Ajuntament arriba a l'extrem d'afirmar no entendre la construcció «la mano de obra sale más barato» i corregir-la per la perífrasi: «no se entiende este castellano, y querrá decir que sale la obra de primera mano más barata».

80 ARM. Secció Reial Acord. Lligall 15-1785, 4 d'agost de 1785.

81 AMP. Llibre d'actes, 10 de juny.

82 Vegeu l'entrada "Joan Dameto" a Gran Enciclopèdia Catalana. <<http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0021367.xml>>

83 AMP. Llibre d'actes, 10 de juny.

84 Ibidem.

85 Ibidem.

L'Ajuntament de Palma, aquí com en altres ocasions, fa un torcebraç amb el funcionari. En primer lloc, el desacredita per forà, a la qual cosa respon el fiscal apel·lant al criteri indiscutible de sa Majestat en triar els seus representants: «Harto Trabajo tenía el público y el soberano si hubiese de mantener inútilmente a unos Hombres, que eligió para su mayor régimen y darle consejo cuando se le pida, si la instrucción solo la han de aprender a raíz en el reino que le destine, con espera de tantos años como la ciudad apetece para poder pedir o mandar».⁸⁶ A més, proclama la seva autoritat de fiscal com «un inmediato procurador, “*genu cum libera*”, de todo soberano, que representa al reino».⁸⁷ En segon lloc, la corporació empra l'estratègia de la distància cultural, en el sentit ampli del terme, recurs recurrent en moltes de les seves intervencions contràries al parer funcional. Així, quan l'Ajuntament ha de donar resposta al regent, Ruiz Santos, aliat del bisbe sevillà, no dubta a posar-li de manifest la seva desconeixença o ignorància: «Tampoco parece que sabe el Regente que la voz “marrells”, lecos [*sic*] de ser torpe de nuestro y desprecio, es la que vulgarmente usan los antilulistas para engrandecer la memoria de su contraria opinión».⁸⁸ Tercer, el consistori retreu la incompetència del funcionari: «¿A qué viene el artificio y aun el arrojito de decir que el fiscal se equivoca y no prueba lo que dice?»,⁸⁹ respondrà indignat aquest. Quart, l'Ajuntament insisteix en aquest darrer punt i en la pràctica de la consuetud i de les lleis de la Corona catalanoaragonesa per portar la contra a Fernández de Córdoba. El fiscal no dubta a combatre totes dues raons amb vehemència: «Hanos insultado la ciudad con repetir en varios periodos la falta de instrucción del fiscal en la práctica y política de Palma y Reino por su corta estancia [...]. ¿Cree el fanatismo del dictador [...] que nada o lo más del continente es adaptable a este palmo de tierra?».⁹⁰ I cinquè, la Ciutat justifica els usos gramaticals que li han estat retrets com a faltes, fent reflexions lingüístiques no gaire ortodoxes, però, i sobretot, retornant l'acusació al fiscal. És així que l'Ajuntament posa en dubte l'estil i la gramàtica del funcionari; és a dir, el seu domini de la llengua referencial:

Donde dice que la ciudad llama positivos debía decir supuestos en castellano, y da por razón que en este idioma ningún adjetivo está por si solo para período completo. Discurre la ciudad es elegancia castellana usar en el lugar citado este adjetivo, sin unirlo ninguno de los substantivos hechos o documentos que deben sobreentenderse relativamente a su contexto, pues no cabe duda alguna se usan también en la lengua castellana, como se practica en la latina, adjetivos en género neutro, puestos substantivamente, como cuando decimos “lo mejor”, que equivale a la cosa mejor; y aún en otros géneros, como cuando se expresa, “el sabio”, donde se sobreentiende el substantivo hombre. Pudiendo comprender menor la ciudad lo que anota el Sr. Fiscal sobre el período; pues, este, según enseñan Aristóteles y Hermógenes en sus retóricas, debe tener ámbito y conclusión de sentido. Y en esto se distingue de la proposición, por cuyo motivo, ni adjetivo ni substantivo han estado nunca en ningún idioma por periodo completo. Y ha notado la ciudad usar el Sr. Fiscal de varias voces en sus escritos 9 y 11 de abril, y 14 de mayo inmediato, los que no encuentra en los buenos autores españoles. Y como tales, no se hallan contenidos en el diccionario de la lengua castellana, compuesta por la Real Academia Española, impreso en Madrid por D. Joaquín Ybarra, en año 1780. Tales son: “patentizar”, “voluptarias”, “punidad”, “bipartito”, “salutarias”, “rescencia”, “amplexantes”, y otros varios.⁹¹

Els funcionaris que durant el regnat de Carles III són a l'illa, projecten la idea d'elevat els súbdits, donant-los la llengua simbòlica. És el concepte de la *lumière*, de la llengua esclafant els *patois*, amb prosa de l'*Encyclopédie*.⁹² Parlem de la ideologia de l'estratificació de les parles, «els àngels parlen francès; els mortals, només való».⁹³

El mateix fiscal, seguint els criteris il·lustrats de reformar l'educació, munta, el 1782, una escola de primeres lletres, pilar de l'extensió del castellà. Ho fa desdotant l'ofici de pare d'orfes, figura creada el 5 de juny de 1568, i en destina el sou a subvencionar «un maestro de la tercera escuela que se va a erigir de primeras letras, como las demás; donde precisamente se ha de enseñar la doctrina cristiana, leer y escribir castellano, con lo

86 *Ibidem*.

87 *Ibidem*.

88 AMP. Llibre d'actes, 31 de maig de 1777.

89 *Ibidem*.

90 *Ibidem*.

91 *Ibidem*.

92 Vegeu Calvet, 1974.

93 Vegeu Tuson (1988, p. 73) per a la cita, i Murgades (1996, p. 15-17).

demás que comprende».⁹⁴ L'intendent, el regent, el fiscal, el síndic personer, el corregidor, tots treballen per construir una xarxa d'escoles de primeres lletres, la finalitat de les quals ha de ser acabar amb la suposada estultícia dels habitants de l'illa. El síndic personer, José Ruiz de la Torre, el 30 de novembre de 1789 escrivia al Consell de Castella recomanant que a Mallorca s'usàs l'estigma de posar l'anell al nin que a l'escola fes ús del català, tot imitant la pràctica de la Societat Econòmica Basca. El funcionari considerava que calien mesures dràstiques per eradicar «las costumbres, algo góticas y africanas aquí».⁹⁵ Talment com a l'intendent Bañuelos,⁹⁶ li molestava l'accent, al cap i a la fi estranger, dels catalans en parlar l'idioma comú: «Si al ABC del idioma patrio, es decir su valor, le aplican al castellano y aun al latín. Se olvidan de que cada lengua tiene su articulación, acento peculiar, aunque las letras sean unas mismas».⁹⁷ Es tractava de minimitzar la diferència, enemiga de la universalització lingüística, fent-ne escarni. El mateix Fernández de Córdoba qualifica els professors de la Universitat mallorquina de «cortas luces y pocas borlas».

Malgrat l'escomesa d'aquest cos de l'Administració borbònica, que tenia clara la consigna de l'estandardització de l'espanyol, la història marcava un altre ritme. Encara, el 1802,⁹⁸ el corregidor de Palma, Manuel Antonio de Denia, es queixava, després de set anys de mandat, al Consell del fet que la institució municipal i la universitària eren reticents a acceptar les lleis de Castella: «En otra ocasión precediendo también, preguntó si en esta ciudad y su archivo tenía el cuerpo de las leyes y dijeron los que hacen cabeza que no las había ni las necesitaban, pues ellos se gobernaban por otras leyes que las de Castilla. En la Universidad Literaria se encuentra la misma observancia». I considerarà, seguint raonaments anteriors i que esdevindran un tòpic, afectació d'ignorància la persistència en la consuetud catalana: «los grandes abusos, corruptelas perjudiciales al estado, dignos de la mayor atención para su reforma, dimanado de hallarse este pueblo y su isla, atrasados más de 300 años, sin guardarse ley, pragmática, cédula, ni sanción algunas».⁹⁹

Conclusions

El cert és que no tenim prou dades per demostrar la tendència resistent a l'assimilació per part dels ens locals durant el regnat de Carles III. Hem de considerar, però, el panorama restrictiu en llei i forma que s'obria als territoris catalans i, per tant, a Mallorca. Ara bé, la poca predisposició que l'Ajuntament de Palma, en aquest cas concret, demostrà a l'hora de complir les disposicions reials, tant en matèria econòmica com cultural, palesa una inclinació forta cap al que es considerava propi, i una resistència al perjudici d'ignorància i afectació de la barbàrie, elaborat des de les instàncies majors castelleses. Així, ajuntament, clergat i universitat fan una veu que es posiciona en contra de fiscal, regent i altres funcionaris forans.

Es podria afirmar que la posició adoptada pels organismes locals és la resposta a una tendència a l'immobilisme. Però, més enllà d'això, hi ha els arguments de catalanitat que la ciutat de Palma exposa per mantenir la idiosincràsia.

D'altra banda, el funcionariat monàrquic fa una feina persistent, tenaç i calculada per aconseguir el seu projecte d'Estat, tot i que el ritme que marca, al cap i a la fi, el costum i l'essència d'un poble, en aquest cas analitzat el de Mallorca, destorbi les pretensions borbòniques.

94 AMP. Llibre d'actes, 12 d'agost de 1782.

95 Ibidem.

96 Miguel Bañuelos escriu, el 31 d'agost de 1781, la seva carta de comiat per al corregidor i els regidors municipals de l'ajuntament. Aquest funcionari era destinat a un districte de més categoria, com ara Barcelona. Evidentment, la destinació de Mallorca era una de les considerades menors. A l'escrit es disculpa de les topades que hi hagués pogut haver: «Vuestra Señoría habrá tenido mucho que disimularme, pero su genial generosidad sabrá también compadecer las impertinencias de un ministerio, que por lo regular ocupado, no está siempre de igual humor». AMP. Llibre d'actes, 31 d'agost de 1781.

97 Ibidem.

98 AMP. Llibre d'actes, 8 de gener de 1802.

99 Citat a Calafat (1999, p. 53).

Bibliografia

- ABELLÁN, José L. *Historia crítica del pensamiento español. Tomo III: Del Barroco a la Ilustración (siglos XVII y XVIII)*. Madrid: Espasa Calpe, 1981.
- AGUILAR, Francisco (ed.). *Discurso sobre la educación popular. (Pedro R. de Campomanes)*. Madrid: Editora nacional, 1978.
- «La política docente». A: BATLLORI, Miquel (coord.). *La época de la ilustración: el Estado y la Cultura (1759-1808)*. Vol. I. Madrid: Espasa Calpe, 1987, p. 438-484.
- ALBEROLA, Armando. «Los países de la antigua Corona de Aragón en el siglo XVIII: entre la pérdida del autogobierno y el crecimiento económico». *Dieciocho. Hispanic enlightenment*. [Virginia: Universitat de Virgínia], núm. 35.1 (2012), p. 94-105.
- ÁLVAREZ, Antonio. «La crisis del reformismo en Campomanes». *Revista de historia moderna: Anales de la Universidad de Alicante*. [Alacant: Universitat d'Alacant], núm, 8-9, (1988-90), p. 185-196.
- ÁLVAREZ, M. Luisa. *Corregidores y alcaldes mayores. La administración territorial andalusa en el siglo XVIII*. Alacant: Universitat d'Alacant, 2012.
- AMENGUAL, Josep. «La preilustración en los medios eclesiásticos de Mallorca (ss. XVII-XVIII)». *Hispania*. LXII/3. [Madrid: Consell Superior d'Investigacions Científiques], núm. 212, (2002) p. 907-956.
- Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política*. Palma: Conselleria de Cultura. Govern Balear, 1992.
- ARIAS DE SAAVEDRA, Inmaculada. «La reforma de los planes de estudios universitarios en España en la época de Carlos III. Balance historiográfico». *Chronica Nova*, [Universitat de Granada] 24, (1997), p. 7-34.
- BALCELLS, Albert, (coord.). *Història dels Països Catalans. De 1714 a 1975*. Barcelona: Edhasa, 1980.
- BATLLORI, Miquel. *Vuit segles de cultura catalana a Europa*. (2a edició). Barcelona: editorial Selecta, 1959.
- BOVER, Joaquim M. *Biblioteca de escritores baleares [I-II. la Ciutat de Mallorca, 1868]*. Barcelona: Curial. Facsímil, 1976.
- BOYER, Henri. «La Revolució francesa a la recerca de l'unilingüisme». A: FELIU, Francesc; JUHER, Cristina (ed.) *La invenció de les llengües nacionals*. Barcelona: Quaderns Crema, 1999, p. 103-122.
- CABRERA, M. Isabel. «El poder legislativo en la España del siglo XVIII (1716-1808)». A: ARTOLA, Miguel (ed.) *La economía española al final del Antiguo Régimen. IV. Instituciones*. Madrid: Alianza Editorial, 1982, p. 187-268.
- CALAFAT, Rosa. *Sabotatge a la llengua catalana*. Palma: Lleonard Muntaner, 1999.
- CALVET, Louis-Jean. *Linguistique et colonialisme. Petit traité de glottophagie*. París: Payot.
- CARRETER, Fernando. *Las ideas lingüísticas en España durante el siglo XVIII*. Barcelona: Editorial Crítica, 1985.
- CASO, José Miguel. *De Ilustración y de ilustrados*. Oviedo: Instituto Feijoo de Estudios del Siglo XVIII, 1988.
- DA. *Historia social de la administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII*. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques, 1980.
- DUFOUR, Gerard. «De la Ilustración al Liberalismo: el clero jansenista». A: PÉREZ, Josep; ALBEROLA, Armando (ed.) *España y América entre la ilustración y el liberalismo*, p. 57-68. (Col·lecció de la Casa de Velázquez; 44)
- DURÁN, Félix. «El decreto de Nueva Planta de la Audiencia de Mallorca». *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, [Palma: Societat Arqueològica Lul·liana], núm, XXVIII (1941), p. 189-207.

- Enciclopèdia.cat [en línia]. Grup Enciclopèdia Catalana. <<http://www.enciclopedia.cat/search/obrae/DLC/>>
- ENSENYAT, Juan Bautista. *Historia de la baronia de los señores obispos de Barcelona en Mallorca*. [Tom 1, 1919; tom II, 1920]. Palma: Escuela Tipográfica Provincial, 1920. Facsímil. Ajuntament d'Andratx, 1980.
- ESPINO, Javier. «Enseñanza del latín e historia de las ideas, la Revolución de Port-royal y su repercusión en Francia y España durante el siglo XVIII». *Minerva* [Universitat de Valladolid], núm. 23 (2010), p. 261-284.
- FERRANDO, Antoni; NICOLÁS, Miquel. *Història de la llengua catalana*. Barcelona: Editorial UOB, 2011.
- GINEBRA, Jordi. «La llengua catalana en el siglo XVIII. ¿Una lengua doméstica?». A: SANSANO, Gabriel (coord.). *La literatura y cultura catalanes en el siglo XVIII. Estado de la cuestión. Dieciocho. Hispanic enlightenment*. [Virginia: Universitat de Virgínia], núm. 35.1 (2012), p. 105-116.
- GÜNZBERG, Jordi. «Origen, desarrollo y extinción de un derecho histórico en Cataluña: El derecho de extranjería». *Ivs Fvgit* [Saragossa: Universitat de Saragossa], núm. 15 (2007-2008), p. 175-198.
- JULIÀ, Dominique. «Los cambios del sistema educativo en Francia durante el siglo XVIII». A: DA. *Educación e Ilustración. Dos siglos de Reformas en la Enseñanza*. Madrid: Ministeri d'Educació i Ciència, 1988, p. 27-66.
- LLOMPART, Gabriel. «La Real Cédula de 1768 sobre la difusión del castellano y su repercusión en la diócesis de Mallorca». *Bulletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* [Palma: Societat Arqueològica Lul·liana], núm. 801-803 (1965), p. 357-379.
- LODARES, Juan Ramón. «Les acadèmies de la llengua espanyola. Fonaments de l'autoritat lingüística en l'espanyol modern». A: FELIU, Francesc; JUHER, Cristina (ed.). *La invenció de les llengües nacionals*. Barcelona: Quaderns Crema, 1999, p. 83-102.
- LÜDTKE, Jens. «Acerca del carácter imperial de la política lingüística de Carlos III». A: DA. *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques: Miscelánea de homenaje para Germán Colón*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1989, p. 267-274.
- MERCADER, Joan. *Els capitans generals (segle XVIII)*. 3a edició. Barcelona: Edicions Vicens Vives, 1980.
- MOLAS, Pedro. «Las Audiencias Borbónicas en la Corona de Aragón». A: *Historia Social de la Administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII*. Barcelona: CSIC, 1980, p. 117-164.
- MONÉS, Jordi. «Algunas reflexiones sobre el ideario escolar y la proyección educativa de los ilustrados españoles». A: *Educación e Ilustración. Dos siglos de Reformas en la Enseñanza*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, (1988), p. 161-192.
- MORALES, Antonio. «Política social». A: BATLLORI, Miquel (coord.). *La época de la ilustración: el Estado y la Cultura (1759-1808)*. Vol. I. Madrid: Espasa Calpe, 1987. p. 248-295.
- MURGADES, Josep. *Llengua i discriminació*. Barcelona: Curial, 1996.
- Negrín, Olegario. *Ilustración y Educación. La Sociedad económica matritense*. Madrid: Editora Nacional, 1984.
- PAREDES, Maria. *Antoni Febrer i Cardona, un humanista il·lustrat a Menorca (1761-1841)*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- PÉREZ, M. Ángeles. «La formación de la nueva Real Audiencia de Cataluña (1715-1718)». A: RIBALTA, Pedro [et al.]: *Historia social de la administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII*. CSIC; Institució Milà i Fontanals, Departament d'Història Moderna: Barcelona.
- PRATS, Modest. «La repressió lingüística i cultural». A: *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*, 5. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, p. 324-325.
- RAFANELL, August. *La llengua silenciada*. Barcelona: Empúries, 1999.

- RAMIS, Rafael. «La imposición del nombre de Ramon Llull en el bautismo: dos casos jurídicamente controvertidos en Mallorca durante el año 1763. *Hispania Sacra* [Madrid: CSIC], núm. 64 (2012), p. 259-277.
- RENOM, M. Teresa. *Miquel Ferrer i Bauçà, protagonista en la societat de Mallorca*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- ROBINS, R.H. *Breve historia de la lingüística*. 2a edició. Madrid: Cátedra, 2000.
- SALA, Josep M. «Sobre la literatura catalana del Dieciocho. Presentación del monográfico». A: SANSANO, Gabriel (coord.). *La literatura y cultura catalanes en el siglo XVIII. Estado de la cuestión. Dieciocho. Hispanic enlightenment*. [Virginia: Universitat de Virgínia], núm. 35.1 (2012), p. 90-93.
- SUAU, Jaume. *El món rural mallorquí. Segles XVIII-XIX*. Barcelona: Curial, 1991.
- SUREDA, Bernat. «Reformisme il·lustrat i educació elemental a Mallorca (1775-1835)». A: DA. *L'educació a Mallorca. Aproximació històrica*. Palma: Editorial Moll, 1977, p. 11-38.
- Els Il·lustrats mallorquins i els seus projectes educatius*. Palma: Govern Balear. Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1989.
- TRIAS, Sebastià. *Història del pensament a Mallorca*. Palma: Editorial Moll, 1985.
- TRICOT, Michel. «Où, une unité trompeuse». A: DA. *Langue dominante, langues dominées*. París: Edilig, 1982, p. 38-45.
- TUSON, Jesús. *Mal de llengües. A l'entorn dels prejudicis lingüístics*. Barcelona: Empúries, 1988.